

Podręcznik trudnej sztuki przemawiania – *Retoryka* Arystotelesa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Arystoteles, *Retoryka*, [w:] M. Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, tłum. M. Korolko, Warszawa 1990, s. 231–233.
- Źródło: Arystoteles, *Retoryka*, [w:] M. Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, tłum. M. Korolko, Warszawa 1990, s. 225–226.
- Źródło: Arystoteles, *Retoryka*, [w:] M. Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, tłum. M. Korolko, Warszawa 1990, s. 224–225.
- Źródło: Mieczysław Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990, s. 16.
- Źródło: Mieczysław Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990, s. 175.

Podręcznik trudnej sztuki przemawiania – *Retoryka* Arystotelesa

Alegoryczny drzeworyt przedstawiający Retorykę, 1561
Źródło: Anonimowy, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Czy piękne i żarliwe mowy, które porywają tłumy, służą prawdzie i sprawiedliwości, czy są wypracowywaną od czasów antyku metodą manipulacji i sterowania ludźmi?

Arystoteles określił retorykę jako umiejętność wynajdywania możliwych sposobów przekonywania w odniesieniu do każdego przedmiotu. Sztuka pięknego przemawiania z użyciem logicznej argumentacji była dla starożytnych Greków i Rzymian warunkiem życia publicznego. Politycy i filozofowie, wygłaszając wspaniałe mowy, zdobywali pozycję i wywierali realny wpływ na społeczeństwo. Platon ostrzegał przed retoryką. Arystoteles twierdził, że sama w sobie nie jest ani moralna, ani niemoralna, bo tylko od człowieka zależy, w jakim celu używa swych oratorskich umiejętności.

Twoje cele

- Omówisz wybrane fragmenty *Retoryki* Arystotelesa.
- Wyjaśnisz, od czego zależy, czy mowa jest piękna i przekonująca.
- Scharakteryzujesz idealnego mówcę.

Przeczytaj

Retoryka w szkołach europejskich

Od starożytności do końca XIX w. jednym z najważniejszych przedmiotów, jakich nauczano w szkołach europejskich, była **retoryka**. Przez ponad dwa tysiąclecia chłopcy w wieku 11–15 lat przyswajali sobie zasady pięknego i przekonującego przemawiania. U schyłku XIX stulecia prym zaczęły wieść nauki ścisłe (fizyka, matematyka), a retoryka straciła status przedmiotu obowiązkowego. Część zagadnień, które w jej ramach omawiano, znalazła się w obrębie nauki języka ojczystego albo logiki.

Słowo jest najważniejsze

Pieter Burman Starszy, *Nauczyciel i orator Kwintylian nauczający retoryki*, 1720

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Według starożytnych Greków i Rzymian wiedza oraz umiejętności zdobywane podczas nauki retoryki stanowiły podstawę funkcjonowania w społeczeństwie. Sztuka pięknego przemawiania z użyciem logicznej argumentacji była dla nich warunkiem życia publicznego. Umiejętność mówienia starożytni uznawali za podstawową różnicę między ludźmi a zwierzętami. Nieprzypadkowo „rozum” i „słowo” oddawano w grece jednym wyrazem: *logos*, a nauczanie się efektywnego i efektywnego władania słowem stawało się wręcz obowiązkiem człowieka.

Trivium i humaniora

Już w antyku za podstawowe i niezbędne dziedziny nauki uważano tzw. *trivium* (dosłownie: trzy drogi). Kształcenie rozpoczynano od opanowania [gramatyki](#), [dialektyki](#) i retoryki.

Gdy w renesansie *trivium* zastąpiono zespołem przedmiotów określanych jako *humaniora* (nauki humanistyczne), nie mogło wśród nich zabraknąć retoryki jako podstawy wykształcenia. Nadal był to czas, gdy udział w zgromadzeniach, takich jak sejm, sejmik czy synod kościelny, wiązał się z koniecznością przekonywania do swych racji i zbijania argumentów wysuwanych przez przeciwników.

Początki retoryki

((Mieczysław Korolko

Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny

Wbrew obiegowym sądom, retoryka nie została wymyślona przez uczonych starożytnych. Oni jedynie opisali i ujęli w zwarty system „retorykę naturalną”. Z obserwacji przyrodzonej skłonności człowieka do przekonywania innych (perswazji) wydedukowali szereg zasad ogólnych i szczegółowych. Retoryka opisowa, rozwijająca się przez setki lat w Grecji i Rzymie, nigdy nie była zamkniętym systemem reguł. (...) Jej zasady były stale udoskonalane, komentowane, i objaśniane w różnorodnych szkołach elitarnych i powszechnych.

Źródło: Mieczysław Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990, s. 16.

Umiejętność przemawiania zawitała do Aten niewiele później za sprawą Sycylijczyka Gorgiasza (485–375 r. p.n.e.). Ten mówca i [sofista](#) zdobył ogromną popularność dzięki mowom popisowym i politycznym. Ateńczykom tak zaimponowała jego oracja, że przekonali go, by pozostał i uczył ich przemawiania. W Atenach działali również sofisci wędrowni „nauczyciele mądrości”, którzy stworzyli model wykształcenia i wychowania.

Przygotowywali swoich uczniów do uczestnictwa w życiu publicznym ucząc ich retoryki, dialektyki, sprawności erystycznej, filozofii i etyki. Sofisci uważali, że wiedza nie zdałaby się na nic, gdyby obywatel nie umiał przedstawić swoich racji w pięknej formie, przekonać innych o ich słuszności za pomocą odpowiednio dobranych argumentów, odeprzeć kontrargumenty w sposób logiczny i błyskotliwy.

Początki ujmowania retoryki w system reguł przypadają na V w. p.n.e. Na greckiej, wówczas, Sycylii obalono tyranów i zaprowadzono demokrację. Obywatele starali się uporządkować wiele spraw (np. majątkowych), które należało przedstawić w sądzie tak, by uzyskać korzystny wyrok. Często brakowało adwokatów i pokrzywdzeni mieszkańcy wyspy musieli sami występować przed wymiarem sprawiedliwości. Wówczas żyjący na przełomie VI i V w.

p.n.e. Koraks, nauczyciel z Sycylii, opracował główne zasady skutecznego przemawiania. Tym samym stał się ojcem retoryki.

Krytyka sofistów retoryki

Sofistyka od początku cieszyła się złą sławą, gdyż uważano, że omamia ona lud zręcznymi sztuczkami retorycznymi. Do tego fakt, że sofisci pobierali opłaty za swe usługi, czyniły ich przedmiotem krytyki zarówno ze strony części społeczeństwa ateńskiego, jak i filozofów. Platon dostrzegał w tym brak moralności. uważał, że retoryka służy oszukiwaniu i niesprawiedliwości, przeciwstawiał ją filozofii jako nauce dążącej do prawdy i sprawiedliwości. Ostrzegał przed retorami, którzy potrafią mamić pięknem słów i sprawić, że pozory stają się rzeczywistością. Równie ostro traktował **erystykę**, czyli umiejętność prowadzenia sporów. Uważał, że jest to nieuczciwy sposób walki na słowa, a sofisci wykorzystując chwyt erystyczne nie dążą do okrycia prawdy, mądrości i pewnej wiedzy, lecz jedynie do pokonania **adwersarza** nieuczciwymi sposobami.

Arystoteles broni retoryki

Najsłynniejszy uczeń Platona Arystoteles (384–322) w wielu sprawach nie zgadzał się ze swoim mistrzem. Gdy stworzył własną szkołę (Liceum), podczas wykładów wykazywał, że Platon mylił się w ocenie działania retorów. Arystoteles bronił mówców. Najmocniej dał wyraz swojej opinii na ten temat w traktacie zatytułowanym *Retoryka (Téchne rhetoriké)*. Podkreślał w nim, że retoryka sama w sobie nie jest ani moralna, ani niemoralna – od człowieka zależy, w jaki sposób użyje umiejętności przekonywania: równie dobrze może on wychwalać cnotę, jak grzech. Przedstawiał retorykę jako sztukę potrzebną, która powinna służyć dobru, ale przy użyciu skutecznych środków, a nie dlatego, że jest moralna.

Ⓒ Mieczysław Korolko

Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny

W pierwszej księdze swego dzieła Arystoteles nie tylko krytykuje retorów sycylijskich za wąskie rozumienie istoty logicznej argumentacji i ograniczenie wymowy do przemówień sądowych, ale modyfikuje też koncepcję swego mistrza (Platona), kładąc większy nacisk na formalny charakter retoryki. [...] W księdze drugiej omawia także psychologiczne warunki oddziaływania [...] na słuchaczy i przeprowadza analizę argumentacji subiektywnej i moralnej, uwzględniając takie zagadnienia, jak autorytet mówcy (etos), emocje i zróżnicowanie charakterologiczne słuchaczy (słuchacz młody, stary,

mężczyzna itd.). [...] Księga trzecia poświęcona jest zagadnieniom stylistyki retorycznej, a także problemom kompozycji mowy.”

Źródło: Mieczysław Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990, s. 175.

Słownik

adwersarz

(łac. *adversarius*) – daw. przeciwnik, nieprzyjaciel, człowiek nieprzychylnie usposobiony; człowiek będący przeciwnego zdania

dialektyka

(gr. *dialektiké*, od: *diálektos* – czyli mowa, dyskusja, oraz od: *dialéges-thai* – rozmawiać, dyskutować, argumentować) – nauka wyszukiwania odpowiedniej argumentacji oraz zbijania racji przeciwnika

erystyka

(gr. *eris* – kłótnia) – sztuka prowadzenia sporów i wygrywania ich niezależnie od tego, czy stosujący erystykę ma rzeczywiście rację

gramatyka

w starożytności i średniowieczu jedna z nauk wyzwolonych; obejmowała ona naukę podstaw języka (zwł. fleksja i składnia), często na przykładzie utworów literackich

humaniora

(łac.) nauki humanistyczne; używana w XVI wieku nazwa na określenie nauk humanistycznych, badających człowieka jako istotę społeczną i jego wytwory, między innymi język, literaturę, sztukę, historię

retoryka

(łac. *rhetorica*) – w starożytności pojęcie to oznaczało m.in. dziedzinę sztuki (umiejętności) polegającą na tworzeniu i wykonywaniu pięknej oraz skutecznej przemowy; współcześnie – umiejętność, sztuka, dobrego wysławiania się, rzetelnego przekonywania w mowie i piśmie

sofiści

w starożytnej Grecji wędrowni nauczyciele, którzy za pieniądze uczyli retoryki, erystyki, polityki itd., a więc przygotowywali do życia publicznego; człowiek świadomie posługujący się fałszywymi przesłankami, usiłujący udowodnić rzeczy nieprawdziwe

trivium

(łac., trzy drogi) – podstawowe sztuki wyzwolone (czyli niewymagające wysiłku fizycznego), których uczono w starożytności i średniowieczu; obejmowały gramatykę, dialektykę i retorykę

Audiobook

Polecenie 1

Wysłuchaj audiobooków i odpowiedz na pytanie: dlaczego retoryka jest pożyteczna?

Arystoteles

Retoryka

Rozdział pierwszy

Retoryka jest dlatego pożyteczna, że z natury to, co sprawiedliwe i prawdziwe, góruje nad tym, co niesprawiedliwe i fałszywe. A przy wadliwym podejmowaniu decyzji te pierwsze [prawda i sprawiedliwość] są pokazane przez te ostatnie [fałsz i niesprawiedliwość], to zaś jest godne potępienia. Poza tym, jeżeli nawet dysponujemy bardzo dokładną wiedzą, to nie jest rzeczą łatwą przekonać niektórych ludzi jedynie na podstawie tej wiedzy, gdyż argumenty oparte wyłącznie na wiedzy wymagają pouczenia słuchaczy; to zaś jest niemożliwe, lecz trzeba posługiwać się argumentami opartymi na tym, co jest własnością ogółu [...]. Oprócz tego niezbędną jest rzeczą umieć przekonać słuchacza o rzeczach przeciwnych nie po to, byśmy dokonywali jednego i drugiego (nie należy bowiem przekonywać słuchacza do rzeczy niesłusznych), ale robimy to po to, aby nie uchodziło naszej uwagi, jak to się robi, i po to, by kiedy kto inny posłuży się argumentami w sposób nieuczciwy, żebyśmy sami byli w stanie obalić te argumenty.

Żadne inne sztuki nie zajmują się wnioskowaniem prowadzącym do przeciwstawnych konkluzji; czynią to jedynie dialektyka i retoryka, gdyż obie w jednakowym stopniu mają do czynienia z przeciwieństwami. Sprawy, których one dotyczą, nie są ze swej istoty podobne, ale zawsze to, co prawdziwe i lepsze, jest z natury łatwiejsze do uzasadnienia i [...] bardziej przekonujące. Oprócz tego byłoby rzeczą dziwną, gdyby rzeczą haniebną było nie móc bronić się ciałem, a nie byłoby hańbą nie móc bronić się słowem, gdyż posługiwanie się słowem jest bardziej właściwie człowiekowi niż używanie ciała.[...] Jest rzeczą jasną, że retoryka nie zajmuje się jakąś wydzieloną

dziedziną [...]. Jest ona [retoryka] ponadto pożyteczna, skoro celem jej jest wynalezienie w każdym wypadku środków przekonywania, co również można dostrzec i we wszystkich pozostałych sztukach. Główny na przykład cel sztuki medycznej nie polega na tym, żeby jakiegoś człowieka uczynić zdrowym, ale na tym, aby zbliżyć się do tego celu, o ile to jest możliwe, ponieważ możliwe jest także dobre leczenie i takich ludzi, którzy nie mogą wyzdrowieć.

Źródło: Arystoteles, *Retoryka*, [w:] M. Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, tłum. M. Korolko, Warszawa 1990, s. 224–225.

Arystoteles

Retoryka

Rozdział drugi

Tak więc określimy retorykę jako umiejętność wynajdywania możliwych sposobów przekonywania w odniesieniu do każdego przedmiotu. Nie jest to zadaniem jakiegokolwiek innej sztuki, ponieważ każda inna może pouczać i przekonywać tylko co do tego, co należy do jej kompetencji, jak na przykład sztuka medyczna dotyczy tego co zdrowe i niezdrowe [...]. Retoryka więc zdolna jest wynaleźć sposoby przekonywania dla każdego danego przedmiotu mowy, dlatego mówimy, że nie posiada ona jakiegś wydzielonej klasy przedmiotów. [...]

Co dotyczy sposobów przekonywania za pomocą mowy to wyróżnia się trzy rodzaje. Pierwszy pozostaje w związku z charakterem mówiącego, drugi zasadza się na wytworzeniu jakiegoś nastroju u słuchacza, trzeci natomiast tkwi w samej mowie: polega na tym, że się coś rzeczywiście lub pozornie wykazało. Dowodzenie oparte na moralnym etosie mówcy osiąga się wówczas, gdy mowa wygłoszona jest w taki sposób, że wzbudza zaufanie do osoby mówiącego, ponieważ zwykle bardziej i szybciej wierzymy ludziom dobrym [uczciwym] [...] naszym zdaniem charakter mówcy ma – żeby tak rzec – niemal największą siłę przekonywania.

Dowodzenie opiera się na działaniu na słuchaczy, kiedy wytwarza się u nich pewne uczucia; nie wydajemy bowiem takich samych sądów, gdy jesteśmy zadowoleni lub

niezadowoleni, gdy miłujemy czy nienawidzimy. Jedynie tych to sposobów przekonywania, powtarzamy: tylko tych dotyczą dzisiejsi teoretycy słowa. [...] Sama wreszcie mowa przekonuje nas wówczas, gdy orator za pomocą przekonujących argumentów związanych z daną kwestią wykazuje prawdę rzeczywistą lub pozorną.

Ponieważ dowodzenie przeprowadza się właśnie takimi drogami, dlatego może posługiwać się nimi człowiek zorientowany w zasadach wnioskowania, potrafiący poznać charakter, cnoty i namiętności, mianowicie, czym jest każda z namiętności, jaka jest, pod wpływem czego i w jaki sposób powstaje.

Źródło: Arystoteles, *Retoryka*, [w:] M. Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, tłum. M. Korolko, Warszawa 1990, s. 225–226.

Arystoteles

Retoryka

Rozdział trzeci

Trzy są rodzaje retoryki, gdyż tyle jest typów słuchaczy. Mowa składa się z trzech elementów: z samego mówcy, z przedmiotu, o którym on mówi, i z osoby, do której on zwraca się [...]. A cel przemówienia związany jest z tym ostatnim, mianowicie ze słuchaczem. Słuchaczem jest zawsze albo pospolity widz, albo ktoś, kto ma wydać osąd, czy to o tym, co się już zdarzyło, czy to o tym, co się zdarzy. Przykładem człowieka osądzającego o tym, co ma być, jest członek zgromadzenia; przykładem dającego osąd o tym, co było, jest sędzia przysięgły; człowiek zwracający jedynie uwagę na talent mówcy jest pospolitym słuchaczem.

W ten naturalny niejako sposób wyróżniamy trzy rodzaje retorycznych mów: doradcze, sądowe, i popisowe [epidejktyczne].

Celem mowy doradczej [...] jest nakłonić lub odwieść słuchacza, gdyż tak jak ludzie, którym zdarza się doradzać w prywatnych sprawach, tak i mówcy zabierający głos w rzeczach publicznych, czynią jedno z dwóch [albo nakłaniają, albo zniechęcają].

Celem mowy sądowej [...] jest oskarżanie lub obrona, gdyż procesujący się zawsze zmierzają do którejkolwiek z dwóch [albo oskarżają, albo bronią].

Celem mów epideiktycznych [...] jest pochwała lub nagana. Co się tyczy czasu, który ma na względzie każdy z wymienionych rodzajów mów, to człowiek doradzający ma na widoku przyszłość [...]. Człowiek procesujący się ma na uwadze zdarzenia z przeszłości [...]. Dla mówcy popisowego najważniejszym jest czas terażniejszy, ponieważ każdy stosuje pochwały lub nagany w odniesieniu do czegoś istniejącego w terażniejszości. [...]

Każdy z wymienionych rodzajów owych ma odmienne cele i tak jak są trzy rodzaje mów, tak też istnieją i trzy odmienne ich cele. Dla człowieka wyrażającego radę celem jest korzyść lub szkoda [...]. Pozostałe motywy i pojęcia, jak: sprawiedliwe i niesprawiedliwe, piękne czy brzydkie znajdują się w doradzaniu na dalszym planie. Dla procesujących się celem ich przemówień jest sprawiedliwość i niesprawiedliwość, choć wykorzystuje się i inne kategorie ocen. Dla ludzi posługujących się pochwałą lub naganą celem przemówienie jest ukazanie piękna lub brzydoty, choć mają tu również zastosowanie i inne kategorie. [...]

Wynika z tego, że w każdym z przedstawionych rodzajów jest rzeczą niezbędną wychodzić od przesłanek, albowiem dowody, prawdopodobieństwo [...] i znaki [...] są przesłankami retorycznymi.

Źródło: Arystoteles, *Retoryka*, [w:] M. Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, tłum. M. Korolko, Warszawa 1990, s. 231–233.

Polecenie 2

Jakie są rodzaje retoryki według Arystotelesa? Czym się różnią? Zapisz odpowiedź własnymi słowami.

Słownik

dialektyka

(gr. *dialektike*, od *dialektos* – sposób mówienia) nauka zajmująca się poprawną argumentacją i refutacją (czyli obalaniem dowodów przeciwnej strony sporu),

zasadami rozumowania i prowadzenia dyskusji

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Wybierz właściwe sformułowania.

Według Arystotelesa retoryka wykazuje wiele związków z dialektyką / gramatyką / filologią. Jedną z ich cech wspólnych jest to, że obie prowadzą do przeciwstawnych / jednakowych / ściśłych wniosków.

Ćwiczenie 3

Z jakich elementów – według Arystotelesa – składa się mowa?

- mówca
- sprawa, o której się mówi
- adresat
- język grecki
- gestykulacja
- kontakt wzrokowy między mówcą i odbiorcą

Ćwiczenie 4

Dopasuj do poszczególnych rodzajów mowy cele każdego z nich.

korzyść, piękno, szkoda, brzydota, sprawiedliwość, niesprawiedliwość

mowa sądowa	
mowa popisowa	
mowa doradcza	

Ćwiczenie 5

Własnymi słowami wyjaśnij, jaki jest związek rodzaju mowy z celem.

Ćwiczenie 6

Co – według Arystotelesa – pomaga mówcy skutecznie przekonywać odbiorców?
Przywołaj cytat potwierdzający twoją odpowiedź.

Ćwiczenie 7

Napisz tekst liczący co najmniej 80 słów, w którym wyjaśnisz, czy według Arystotelesa mówca ma prawo namawiać słuchaczy do zła. W twoim tekście koniecznie powinien pojawić się odpowiednio dobrany cytat z *Retoryki* Arystotelesa.

Ćwiczenie 8

Na podstawie tekstu głównego oraz poznanych fragmentów *Retoryki* Arystotelesa scharakteryzuj idealnego retora.

Praca domowa

Zorganizujcie w klasie konkurs retorów. Mowy (trwające 4–5 minut) powinny dotyczyć tematu: Czy na pewno „mowa jest srebrem, a milczenie złotem”?

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Podręcznik trudnej sztuki przemawiania – *Retoryka Arystotelesa*

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

1) wykorzystuje wiedzę z dziedziny fleksji, słowotwórstwa, frazeologii i składni w analizie i interpretacji tekstów oraz tworzeniu własnych wypowiedzi;

2) rozumie zróżnicowanie składniowe zdań wielokrotnie złożonych, rozpoznaje ich funkcje w tekście i wykorzystuje je w budowie wypowiedzi o różnym charakterze;

3) rozpoznaje argumentacyjny charakter różnych konstrukcji składniowych i ich funkcje w tekście; wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);

4) wyjaśnia, w jaki sposób użyte środki retoryczne (np. pytania retoryczne, wyliczenia, wykrzyknienia, paralelizmy, powtórzenia, apostrofy, przerzutnie, inwersje) oddziałują na odbiorcę;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- omówi wybrane fragmenty *Retoryki* Arystotelesa;
- scharakteryzuje idealnego mówcę;
- wymieni środki perswazji używane w wypowiedziach.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- duży arkusz papieru, mazaki.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zastanawiają się nad cechami dobrego mówcy oraz nad środkami perswazji używanymi w wypowiedziach.
2. Uczniowie wyszukują w internecie informacje na temat słynnych mów, które wpływały na bieg historii (np. królowa Elżbieta 1, Napoleon Bonaparte, Abraham Lincoln, Martin Luther King).

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel zapoznaje uczniów z krótkim fragmentem przemówienia Jerzego Grotowskiego, reżysera, teoretyka teatru i pedagoga, który wygłosił mowę podczas rocznicy istnienia Teatru Laboratorium (od początku do 2:58 min.).
<https://ninateka.pl/vod/rozmowy/przemowienie-jerzego-grotowskiego-z-okazji-20-rocznicy-istnienia-teatru-laboratorium-1979/>
Następnie prosi uczniów o odpowiedzi:
  - Do kogo zwraca się mówca?
  - Jaki jest cel jego przemówienia?
  - Od czego zaczyna swoje przemówienie?
2. Chętne osoby wybierają i prezentują postaci mówców, kontekst i znaczenie ich wystąpień (na podstawie pracy w domu).
3. Podanie celu i tematu zajęć.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel wspólnie z uczniami tworzy na dużym arkuszu papieru mapę myśli związaną z cechami dobrego mówcy oraz środkami perswazji.
Przykładowe treści, którą mogą się znaleźć na mapie myśli:
mówca - konkretny, wpływający na uczucia słuchaczy, elokwentny, z miłą barwą głosu, mówiący wyraźnie i z odpowiednią intonacją, docierający do serc słuchaczy, mówiący ciekawie, posiadający autorytet, wdzięk, energię.
Środki perswazji - odwoływanie się do rzeczywistości bliskiej odbiorcy, przytaczanie faktów i przykładów, opinii i autorytetów, zwracanie się bezpośrednio do słuchacza, zwiezłość wypowiedzi, zrozumiały język wypowiedzi, odwoływanie się do emocji i uczuć odbiorcy, budowanie nastroju.
2. Uczniowie zapoznają się z sekcją „Wprowadzenie” oraz „Przeczytaj”. Chętna osoba podsumowuje wiadomości z tej części.
3. Nauczyciel włącza po kolei trzy części audiobooka z fragmentami *Retoryki* Arystotelesa. Pyta uczniów, czy na podstawie wysłuchanych fragmentów chcieliby jeszcze uzupełnić mapę myśli. Jeśli tak, wyznaczona osoba zapisuje propozycje uczniów na mapie.
4. Uczniowie w parach wykonują polecenia z sekcji „Audiobook”. Następnie przechodzą do sekcji „Sprawdź się” i również w parach pracują nad ćwiczeniami 5, 6, 7 i 8. Pozostałe zadania wykonywane są indywidualnie.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wiesza w widocznym miejscu w klasie gotową mapę myśli. Prosi chętną osobę o podsumowanie wiadomości na temat dobrego mówcy, sposobów przemawiania i perswazji.
2. Na zakończenie nauczyciel może zaproponować uczniom wysłuchanie w całości jednej ze słynnych historycznych mów (nawiązując do przykładów wyszukanych przez uczniów przed zajęciami).

Praca domowa:

1. Zorganizujcie w klasie konkurs retorów. Mowy (trwające 4–5 minut) powinny dotyczyć tematu: Czy na pewno „mowa jest srebrem, a milczenie złotem”?

Materiały pomocnicze:

- Mieczysław Korolko, *Sztuka retoryki. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1990.
- Demostenes, *Mowa polityczna mówcy greckiego Demostenesa*, [w:] *Wybór mów*, Kraków 1922.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.